

KUR'ÂN VE SÜNNET IŞIĞINDA KOMŞULUĞUN YERİ

Yrd.Doç.Dr. Ali CAN*

ÖZET

İçinde bulunduğumuz modern çağda ve seküler toplum-
larda bencillik ve ben merkezilik hakim bir anlayış olarak yeri-
ni almıştır. Buna bağlı olarak her türlü iletişim ve ulaşım vasıta-
larının yaygınlaştığı günümüz dünyasında insanlar kalabalıklar
içerisinde yapayalnız ve yalıtılmış bir hayata terk edilmiş du-
rumdadır.

İslâm dinin iki temel kaynağı Kur'ân ve Sünnet bir taraf-
tan insanların dünya ve ahiret mutluluklarını sağlayacak temel
ilkeler vazederken diğer taraftan da aynı toplumdaki bireylerin
birbirleriyle içli dışlı yaşamalarına ve kaynaşmalarına vesile
olacak prensipler ortaya koymaktadır. İşte bu makalede biz
Kur'ân ve Sünnet'ten hareketle İslâm'ın yalnızlık ve ruhi bunalım
içerisinde hayat süren insanlığa nasıl çareler ve çözüm yolları
sunduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler, Komşu, komşuluk, komşu hakları, ih-
san, iyilik, emniyet, güven.

ABSTRACT

Neighborliness In The Qur'an And Sunnah

The secular society in our modern age is witnessing
social relations based on egotism and an individual-centered life
style. It is being frequently reported that people feel lonelier and
isolated in crowded cities and in a time of fastest communication
technologies and transportation facilities.

The basic principles in the Qur'an and Sunnah, two
major sources of knowledge in Islam, are laid down for the
humankind not only to attain serenity in this world as well as
the next, but also to establish guidelines for interaction and
solidarity among individuals in the same community.

This paper aims to explore the solutions in the Qur'anic

* Marmara Üni. İlahiyat Fakültesi,

scripture and the Sunnah practice Islam offers to individuals and to the society to overcome traumas of loneliness and spiritual depression.

Key words: *Neighbor, neighborliness, rights of neighbors, ihsan, kindness security, trust*

Giriş

Yaratılışı itibariyle toplumsal bir hayat süren insanın en yoğun ilişkiler ağı içerisinde bulunduğu kişilerin önemli bir bölümünü, şüphesiz komşuları oluşturmaktadır. Bir insan hayatı boyunca kendi ev hanesinden sonra en çok aynı köy, mahalle, semt ve şehirdeki komşularının yüzlerini görmekte ve onlarla birlikte hayatı paylaşmaktadır. Bu yüzden komşular, insanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği sosyal hayatta aile ve akrabalarından sonra en önemli üçüncü halkada yerini alır. Hatta komşuluk bir çeşit yakınlık olduğu için bazen olur ki insan, yakınında bulunan komşuna, uzağında olan akrabasından daha çok ünsiyet eder ve onunla daha fazla içli dışlı olur. Zira beşerî ve sosyal hayatın gelişimine ve zorluklarına paralel bir şekilde komşuların birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma içerisinde bulunmalarının bir neticesi olarak onlar arasındaki ilişki düzeyleri ve yakınlıklar çok ileri seviyelere ulaşabilir. İşte insanın en yakın çevresinde komşularının bulunması, darlık zamanlarında onlarla yardımlaşma içerisinde olmasını, sıkıntılı günlerinde onlarla el ele vermesini, kıvanç günlerine onları ortak kılmasını ve sair zamanlarda da onlarla iletişim halinde olmasını gerektirmektedir.¹

Buna göre denebilir ki komşulukta, aynı toplumda yaşayan insanların kader birlikteliği yaparak bir araya gelmeleri, günlük hayatın yüklerini birlikte paylaşmaları

¹ **Sabri Türkmen**, *Müslüman ve Komşuları*, Esra Yay., İstanbul, 1997, s.7.

ve ortak sorunların üstesinden gelebilmeye yönelik işbirliği yapmaları söz konusudur. Bu durumda komşularla sağlıklı etkin ve yapıcı bir iletişim ve etkileşim içerisinde olunması, kişinin daha mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesini netice verecektir. Bu nedenle sosyal hayat açısından komşularla olan münasebetler, insan ve toplum hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bir başka açıdan bakıldığında komşuluk ilişkileri, günümüz toplumlarının en önemli meselelerinden birisi haline gelmiştir. Çünkü modern zamanlarda yitirilen ve unutulmuş en önemli insanî değerlerden birisi de komşuluk ilişkileridir. Bilindiği gibi batıdaki rönesans ve reform hareketlerinden sonra ortaya çıkan “aydınlanma” döneminin arkasından 19. asırda sanayileşme ve şehirleşme büyük bir hız kazanmıştır. İnsanlar, köylerden kentlere göç etmek suretiyle büyük şehirlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Ancak pek çok alanda olumlu etkileri görülen şehirleşme sürecine komşuluk ilişkileri açısından bakıldığında genellikle bu sürecin olumsuz sonuçlar doğurduğu görülecektir. Daha somut bir şekilde ifade etmek gerekirse şehirleşme ve sanayileşme sonrası, büyük şehirlerde toplanan insan kalabalıkları, mekan yönüyle birbirlerine yakınlaştılar bile her geçen gün yalnızlaşan ve yabancılaşan insan yığınlarına dönmüşlerdir. Burada şunu hemen belirtmek gerekir ki şehir hayatının heterojen yapısı ve kendine özgü zorlukları, seküler bir yaşam tarzının yaygınlaşması, sosyal hayattaki sorunlar, bireysel ve toplumsal alandaki çözümler, ekonomik gelir düzeyindeki farklılıklar ve iş hayatındaki yoğunluklar, insanların beşerî münasebetlerine olumsuz etki yapmış ve sosyal bütünleşmeyi zorlaştırmıştır.² Daha benzeri bir çok faktör-

² Ali Akdoğan, *Şehirleşme Sürecinde Komşuluk İlişkileri Ve İslam*, Diyanet İlmî Dergi, 2009, 45/3, s. 109-112.

rün de etkisiyle aile, akraba ve komşuluk bağlarına dayalı yüz yüze, birincil ve samimi ilişkilerde gittikçe çözümler meydana gelmiş ve bunun yerini birey merkezli ikincil ve resmî ilişkiler almıştır. Bütün bunların sonucunda beşerî münasebetler zayıflamış ve sosyal hayatta çok önemli bir yer tutan komşuluk ilişkileri her geçen gün azalmıştır.

Öte yandan şehirleşmeye paralel modernleşmeyle birlikte insanlar, ben merkezci bir düşünceye doğru yönelerek özel yaşamlarına ve kendi isteklerine düşkünlük göstermeye başlamışlardır. Zira modern batı, aydınlanma sonrası pozitivist felsefe kaynaklı yeni dünya görüşüyle, başdöndürücü bir sosyal değişimi toplumlara yaşatmıştır. Bunun sonucunda değişen yeni toplum yapısıyla birlikte bireyselliğin ve şahsî menfaatlerin ön plana çıktığı bir medeniyet biçimi günümüz toplumlarında hakim anlayış olarak yerini almıştır. Böylece bireysel kültür gelişmiş, insanlar etraflarına ve çevrelerine karşı duyarsız hale gelerek sadece kendi hayatlarını düşünür olmuşlardır. Bu realite, batı ve diğer seküler toplumlardaki kadar olmasa da, Müslümanların yaşadıkları toplumlarda da kendisini hissettirmiştir. Nebvî beyan çerçevesinde bir beden uzuvlarına benzetilen müminler³ gelinen nokta itibariyle maalesef her koyunun kendi bacağından asıldığı ve herkesin sadece kendisini düşündüğü bir cemiyete dönüşmüşlerdir. Buna bağlı olarak günümüz insanı, çağdaş dünyada kalabalıklar içerisinde yapayalnız ve yalıtılmış bir hayat yaşamaya ve ruhsal bunalım eşğine doğru sürüklenmeye başlamıştır.

Bundan dolayıdır ki onbeş yirmi katlı apartman

³**Buhârî, Muhammed b. İsmâil**, *Sahihü'l-Buhârî*, Beyrut, 1990, *Kitâbu'l-Edeb*, 27; **Müslim b. el-Haccâc**, *Sahihü Müslim*, İstanbul, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, *Kitabu'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Adâb*, 17.

dairelerinde veya yüksek plazalarda aynı temeli ve binayı paylaşan insanlar, komşuluk gereği değil yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmak birbirlerine selam vermekten ve birbirleriyle tanışmaktan uzak bir şekilde yaşam sürdürmektedirler. Son zamanlarda görsel ve yazılı iletişim araçlarından da bilindiği üzere aynı mahallede hatta bazen aynı apartmanda yaşayan bir insanın ölüm haberini, komşuları o kişinin ya kaybolmasından ya da bedeninin kokmasından dolayı günler sonra duyabilmektedir. Şu halde çağdaş dünyada karşılaşılan bu vahim durumdan ve kalabalık şehirlerdeki yalnızlık ve buhrandan kurtulmanın en önemli yollarından birisi de, şüphesiz komşular arası saygı ve sevgiye dayalı sıcak ve samimi ilişkilerdir.

İşte biz bu makalede öncelikle Kur'ân ayetlerinden yola çıkarak insanoğlunun sosyal hayatında çok önemli bir yer tutan komşuluk konusuna İslâm'ın nasıl bir yaklaşımda bulunduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Yine Kur'ân'ın tefsiri, hayata açılımı ve uygulaması olan Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinde komşuluğa ve komşuluk haklarına verilen öneme, tafsilatlı bir şekilde değinecek ve böylece İslâm'ın iki temel kaynağında komşuluk konusunu çok yönlü inceleyeceğiz. Bunun sonucunda komşuluk ilişkileri bağlamında yukarıda zikredilen günümüz insanının huzursuzluk, ruhsal bunalım ve sosyal yalnızlığına yönelik İslâmî çözümlerin neler olduğunu ve İslâm'ın bu sosyal problemlere nasıl çareler sunduğunu belirlemeye gayret göstereceğiz.

Ayrıca bu makalede konu bütünlüğünü sağlamaya yönelik İslâm Dini'nin diğer din mensuplarıyla komşuluk hususunu nasıl ele aldığını da Kitap ve Sünnet'ten yola çıkarak göstermeye çalışacağız. Buradan yola çıkarak dünya coğrafyasının pek çok yerinde, gayri müslimlerle birlikte yaşam süren dünya Müslümanlarının üzerinde

ne tür komşuluk hakları ve sorumluluklarının bulunduğunu da, kısaca açıklayacağız.

A. Kur'ân'da Komşuluk

Kur'ân, komşuluk ilişkilerine toplumsal hayatta dikkat çeken yapıcı ve onarıcı rolünden ötürü emredici bir form içerisinde yer vermiştir.⁴ Kur'ân'ın emredici bir form içerisinde yer verdiği bu komşuluk ilişkileri, yakın ve uzak komşuyu içine alacak şekilde şöyle ifade edilmektedir:

“Yalnız Allah’a ibadet edip O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Anneye, babaya, akrabalara, yetimlere, fakirlerle, yakın komşulara, uzak komşulara, yol arkadaşına, garip ve yolculara, ellerinizin altındaki (köle, cariye, hizmetçi, işçi) lere de güzel muamele edin. Bilin ki Allah kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez.”⁵

Öncelikle bu ayetteki car ifadelerinden hareketle komşu kelimesinin anlamını vermek gerekir. Bu ayette geçen “car” kelimesi, koruyup himaye etme ve yakın olma anlamına gelen “civar” ve “mücavere” masdarlarından gelmekte olup genellikle birbirine yakın meskenlerde yaşayan insanları ifade etmektedir.⁶

Buna göre komşu din, dil, ırk, cinsiyet ve nesep ayrımı yapmaksızın yerleşim alanlarında birbirine yakın evlerde oturan, yüzyüze ilişkileri olan, ortak kültürel değerleri paylaşan ve birbirini koruyup gözeten insanların birbirlerine verdikleri addır. Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre komşuluk her şeyden önce insanlar arasındaki yakınlığı yardımlaşmayı, sıcak ve samimi ilişkileri zihinlerde çağrıştırmaktadır.

⁴ **Halil Çiçek**, *Farklı Kültürlerin Birlikte Yaşama Formülü*, Nesil Yay., İstanbul, 1998, s.169.

⁵ Nisâ, 4/36.

⁶ **İbn Manzûr**, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut, “cvr”, maddesi.

Ancak komşu, sadece yakın evlerde oturanların birbirlerine verdikleri ad değildir. Evleri birbirlerine uzak olmakla birlikte aynı mahallede aynı şehirde oturup birbirlerini sıkça gören ve aynı atmosferi paylaşan insanların da komşu kategorisine girdikleri söylenebilir. Zira Kur'ân, komşuları yakın (el-câri zî'l-kurbâ) ve uzak komşular (el-câri'l cunub) olmak üzere iki şekilde ele almaktadır.

1.Yakın ve Uzak Komşu

Yakın ve uzak komşu kavramı hakkında değişik yorumlarda bulunulmuştur. Bazı müfessirler, yakın komşuyu evi yakın olan veya din birliği bulunan komşu şeklinde; uzak komşuyu da, evi uzak olan veya din birliği bulunmayan komşu olarak tefsir etmişlerdir.⁷ Özellikle uzak komşu kavramı etrafında müşrik, Yahudi ve Hıristiyan yorumları yapılmıştır.⁸ Bununla birlikte başta Ali b. Ebî Talha, İkrime, Mücâhid, Dahhâk ve Mukâtil olmak üzere bazı alimler ayetteki “el-cari zi'l-kurba” yani yakın komşular ifadesini neseb itibariyle aralarında akrabalık ilişkisi bulunan komşular olarak yorumlarken uzak komşuyu da aralarında akrabalık ilişkisi bulunmayan komşular olarak tefsir etmişlerdir.⁹ Ancak Taberî yakın komşunun Müslüman komşu olarak yorumlanmasına itiraz etmiştir. Taberî göre Arapların lisanıyla inmiş olan Kur'ân ayetlerini, onların kendi aralarında kullanmadıkları bir

⁷ **Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezid**, *Câmiü'l-Beyân*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1984, 5/80; **Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr**, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Kâhire, 1967, 5/183; **İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahmân b. Ali**, *Zâdü'l-Mesîr*, Beyrut, 1987, 2/79; **Fahredden er-Râzî**, *Mefâti'hü'l-Gayb*, Beyrut, 1990, 10/78.

⁸ **İbn Atıyye**, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut, 1993, 2/50; **Taberî**, 5/80.

⁹ **İbn Kesîr**, Ebû'l-Fidâ İmadüddîn İsmail b. Ömer, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1401, 1/495.

şekilde yorumlamak doğru değildir. Çünkü Araplar arasında yakın komşu dendiği zaman, genellikle müslüman komşu anlaşılmamaktadır. Bu yüzden yakın komşunun, müslüman komşu değil de “mesken olarak yakın komşu” olarak tefsir edilmesi daha doğru bir yaklaşımdır.¹⁰ Bu yorumu benimseyenler aynı zamanda Hz. Peygamber’e yönlendirilen “İki tane komşum var. Hangisine hediye vereyim?” şeklindeki soruya verdiği şu cevabı da kendilerine dayanak yapmışlardır:¹¹

“Sana kapısı en yakın olana (hediye ver).”¹²

O halde uzak ve yakın komşu hususunda mekanı esas alarak mesken yönünden yakın olanları yakın komşu; uzak olanları da uzak komşu kabul etmenin daha doğru bir yaklaşım olduğu ortaya çıkmaktadır.¹³ İşte söz konusu ayet, yakın ve uzak komşuya ihsanda bulunmayı bahis konusu yapmaktadır. Ancak bu noktada uzak ve yakın komşu kavramlarının sınırlarını çizmek, komşuluk hukuku açısından önemlidir.

2. Komşuluğun Sınırları

Komşu, sadece evi bitişik olan veya kapı karşısında bulunan kimse değildir. Çünkü Hz. Peygamber’den mervî bazı hadislerde komşunun, kırk ev olduğu ifade edilmektedir.¹⁴ İslâm alimleri, komşuluk hukukunu önemli gördükleri için bu hadisten hareketle komşuluğun

¹⁰ **Taberî**, 5/79-80.

¹¹ **Ebû Hayyân el-Endelûsî**, *Tefsîrül-Bahri'l-Muhît*, Dârü'l-Fikr, 1983, 3/244.

¹² **Buhârî**, *Şüf'a*, 3; **Ebû Dâvûd**, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Dârü'l-Erkam, Beyrut, 1999, *Edeb*, 124.

¹³ **Âlûsî**, Ebü's-Sena Şehabeddîn Mahmûd b. Abdillâh *Ruhu'l-Meânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 5/28; **Heyet, D.İ.B**, *Kur'an Yolu*, 2003, 2/50.

¹⁴ **Beyhakî**, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1344, 6/276; **İbn Hacer el-Askalânî**, *Fethu'l-Bârî*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 10/447.

sınırları üzerinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Hz. Ali'ye göre kişinin sesini duyurduğu herkes komşusudur.¹⁵ Başta Hz. Aişe olmak üzere bazı alimler, sınırı biraz daha geniş tutarak her cihetten kırk evin komşuluğa dahil olduğunu ifade etmişlerdir. Onlar, hadiste geçen kırk ev ifadesini dört yöne kırkar ev şeklinde yorumlamışlardır.¹⁶ Aynı şekilde İbn Şihab'ın da "Kişinin sağından, solundan, önünden ve arkasından kırk ev komşusudur." dediği rivayet edilmiştir. Zemahşerî ise sadece evi bitişik olanı değil, aynı mahallede oturanı ve aynı mescidde namaz kılan kimseleri de komşu kategorisine sokmuştur.¹⁷ Yine Zemahşerî söz konusu ayetin tefsirinde çok yönlü bir değerlendirmede bulunarak şu kuşatıcı yorumu yapmaktadır:

"Bu komşu ister yolculuk arkadaşı ister bitişik komşu ister okulda tahsil arkadaşı isterse herhangi bir meclis veya başka bir yerde yanında oturan ve sana arkadaşlık eden kimsedir. Yani aranızda meydana gelen en kısa bir sohbet arkadaşı komşu demektir ki senin bu komşuluk hakkını gözetmen ve unutmaman gerekir."¹⁸

Son dönem müfessirlerden Muhammed Abduh'un ise kısa bir vakit de olsa arkadaşlık yapılan ve tanışılan kimseyi komşuluk kavramına dahil ettiği görülmektedir.¹⁹ Ayrıca komşuyu ve komşuluk sınırını belirlemede temel kriterin örf olduğu beyan edilerek bu hususa daha geniş

¹⁵ Kurtubî, 5/185; İbn Hacer el-Askalâni, 10/447.

¹⁶ **Buhârî**, *el-Edebü'l-Müfred*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, s.53; **Şâfiî**, **Muhammed b. İdrîs**, *el-Ümm*, Dârü's-Şaab, Kâhire, 1968, 3/233, 4/26; **Gazzâlî**, **Muhammed b. Muhammed**, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1983, 2/213.

¹⁷ **Zemahşerî**, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf*, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1/541.

¹⁸ **Keşşaf**, 1/541.

¹⁹ Bkz. **Muhammed Reşid Rızâ**, *Tefsirü'l-Menâr*, Mektebetü'l-Kahire, Kahire, 1373, 5/93.

bir açıdan da yaklaşmıştır.²⁰

Öyle anlaşılıyor ki İslâm bilginlerinin mesken itibarıyla komşuluğun sınırlarına yönelik açıklamaları göz önüne alındığında yakın ve uzak komşu kavramları bir yerleşim alanında yaşayan insanları yani köy, mahalle ve şehir halkını ilgilendirmektedir. Bu durumda bir mahallede, hatta bir şehirde oturan insanlar bile birbirlerine komşu olmaktadır.²¹ Ayrıca şu ayet-i kerime, aynı şehirdeki Müslüman ve diğer din mensuplarının birbirlerine komşu olabileceklerini söz konusu yapmaktadır.

“Münafıklar, kalplerinde bir hastalık bulunanlar ve şehirde müminlerin kusurlarını arayarak kötü haber yayınlar, bu hallerinden vazgeçmezlerse, Biz onlara karşı sana emir ve hakimiyet veririz de sonra orada (şehirde) ancak az bir zaman sana komşuluk edebilirler.”²²

Yüce Allah bu ayette gerçek yüzlerini saklayan münafıklara, kalplerinde hastalık bulunanlara ve şehirde kötü haberler yayarak Müslümanlara eziyet edenlere, elçisini musallat kılacağını beyan etmektedir. Böylece o münafıklar Medine’den çıkacak ve artık Müslümanlara da komşu olamayacaklardır.²³ Ancak bu ayetten zikri geçen üç grup insanın yaptıklarından vazgeçmeleri şartıyla Müslümanlara Medine’de komşu olabilecekleri de anlaşılabilir. Dolayısıyla da zikri geçen vasıflara sahip olmayan insanlar, bir mahalle ve şehirde Müslümanlara komşu olabilirler ve onlarla beraber yaşayabilirler.

²⁰ **Şevkânî, Ali b. Muhammed**, *Fethül-Kadîr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1983/1403, 1/464.

²¹ **İbn Atıyye**, 2/50; **Kurtubî**, 5/185; **Seyyid Kutup**, *İslâm'da Sosyal Adalet*, Çağaloğlu yay., İstanbul, 1962, s.132.

²² Ahzâb, 33/60-61.

²³ Fahreddin er-Râzî, 25/199.

3. Komşuya Karşı Gösterilecek Muamele

Kur'ân'daki ilahi hitap, müslüman-kafir, hür-köle, dindar-fasık, dost-düşman, yerli-yabancı, iyi-kötü, ev itibariyle yakın-uzak herkese şamil olup bütün komşulara iyilik yapmayı ve ihsanda bulunmayı salık vermektedir. Taberî'nin yaklaşımıyla “..Yakın komşulara, uzak komşulara... güzel muamele edin.” şeklindeki ayet, ister kâfir olsun ister mümin olsun, ister Yahudi olsun isterse Hıristiyan olsun, komşuluğun bütün türlerini kapsayacak şekilde hepsine iyiliği tavsiye etmektedir.²⁴ Zira bu ayetteki yakın ve uzak komşu ifadeleri, mutlak şekilde gelmiş olup tüm komşuları içine alacak bir kullanıma sahiptir.

Şu bir gerçek ki Kur'ân, uzak ve yakın komşuya karşı sergilenecek muamelenin temel çerçevesini “ihsan” kavramıyla ortaya koymakta ve böylece komşuluk ilişkilerinin geniş bir perspektiften değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Nitekim söz konusu ayet-i kerimeyi geniş bir perspektiften yorumlayan Kurtubî'ye göre sahih olan görüş, Müslüman ve kâfir ayırımına gitmeksizin bütün komşulara ait hakları gözetmenin teşvik edilmiş, hatta emredilmiş olmasıdır. Kur'ân'ın komşuya karşı iyiliği emretmesi ise sadece onun hakkını gözetmek ve ona hakkını yerine getirmekle sınırlı değildir. Bununla birlikte yerine göre komşuyla birlikte dostça yaşamak, onun mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaşmak, ona eziyet ve sıkıntı vermektен uzak durmak ve gerektiğinde onu korumak da, komşuya gösterilecek iyilik kapsamına dahildir.²⁵ Zira ihsan kavramı, çok geniş bir yelpazede farklı iyilik türlerini içine alacak zengin bir anlam içeriğine sahiptir. Yine Kurtubî, bu ayetten hareketle, ister müslüman olsun is-

²⁴ Taberî, 5/80.

²⁵ Kurtubî, 5/184; Kur'ân Yolu, 2/50.

ter kafir olsun, komşuya vasiyetin mendup olduğunu söylemiştir.²⁶

Bu konuyla ilgili bir başka ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır:

“Eğer müşriklerden biri, senden sığınma hakkı isteyip yanına gelmek isterse, sen ona güvence ver, ta ki Allah'ın kelamını dinlesin, düşünsün. Sonra şayet Müslümanlığı benimsemezse onu, kendisini güvenlikte hissedeceği yere ulaştır. Zira onlar, İslâm'ın gerçek mahiyetini bilmeyen bir topluluktur.”²⁷

Müfessirler bu ayette geçen “isticare” kelimesini genellikle savaş sırasında eman dileme (güvence isteme) şeklinde yorumlamışlardır.²⁸ Buna göre Kur'ân, savaş esnasında Müslümanlardan eman dileyen müşrik ve kâfirin öldürülmeyle Allah'ın kelamını dinlemesi için, onlara eman verilmesi gerektiğini bildirmektedir. Ancak “civar” kökünden türeyen bu kelimenin, etimolojik yapısıyla birlikte değerlendirildiğinde komşu olmayı istemek ve yardım talep etmek anlamlarına da geldiği görülecektir. Bu yüzden isticare kelimesini sadece eman isteme ile sınırlandırmamak daha kuşatıcı bir yaklaşım olacaktır. Buradan hareketle bir Gayrimüslim savaş sırasında sığınma talebiyle ve komşuluk kurmak maksadıyla bir müslümandan yardım dilediğinde onun bu isteği olumlu karşılanacak, ona güzel muamele edilecek ve Allah'ın kelamını duyabilmesi için imkan hazırlanacaktır. Şurası da bir gerçek ki Gayrimüslim bir kişi, müslümanın yanına komşu olarak sığındığında onun Allah'ın kelamını işitmesi, duyması ve Müslümanlığı tanınması daha kolay olacaktır. Bu da ilgili ayette kastedilen nihaî amaca uygun bir

²⁶ Kurtubi, 5/184.

²⁷ Tevbe, 9/6.

²⁸ Taberi, 14/138; Kurtubi, 8/75-56; Alusi, 7/161.

yorumdur. Ayrıca bu ayet, öncesi ve sonrasıyla harp halini anlatmaktadır. Buna göre harp zamanında bile bir Müslümana, Gayrimüslime karşı güvence vermesi salık veriliyorsa, barış zamanında bu durum hayli hayli gerekmektedir. Görüldüğü gibi Kur'an, komşuluğu bütün ünvan ve çekişmelerin üstünde evrensel bir insanlık değeri olarak kabul etmekte ve bunun yaşatılmasını Müslümanlara salık vermektedir.²⁹

B. Hz Peygamber'in Sözlerinde ve Uygulamalarında Komşuluk

İslâmî öğretiyeye göre Hz. Peygamber'in teşriî alanındaki söz, fiil ve uygulamaları tüm Müslümanlar için bağlayıcılık arz etmektedir. Bu bakımdan komşuluğun ve komşuluk hukukunun önemine yönelik Hz. Peygamber'den rivayet edilen pek çok hadis bulunmakta³⁰ ve bunlar da Müslümanlara önemli mükellefiyetler yüklemektedir. Bu çerçevede zikredilebilecek hadislerin ilki şu şekildedir: "Allah'a yemin ederim ki iman etmiş olmaz. Allah'a yemin ederim ki iman etmiş olmaz. Allah'a yemin ederim ki iman etmiş olmaz." Ey Allah'ın Rasûlü kim? diye sorulunca, O şöyle buyurdu: "Komşusunun şerrinden kendisini emniyette hissetmeyen kişi."³¹

Yine başka bir rivayette Hz. Peygamber, "Kötülüklerinden komşusunun emin olmadığı kişi cennete giremez."³² buyurmaktadır. Bu hadislerden de anlaşılacağı üzere Allah Rasûlü bir müslümanın cennete girebilme

²⁹ Geniş bilgi için bkz. **Yaşar Nuri Öztürk**, *Kur'an'ın Temel Buyrukları*, Yeni Boyut, İstanbul, 2009, s.223-224.

³⁰ **Buhârî**, *Edeb*, 26; **Müslim** *İmân*, 18; **Ebû Dâvûd**, *Edeb*, 123; **Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmü's-Sahih*, Kahire, 1975, *Birr ve's-Sıla*, 28.

³¹ **Müslim**, *İmân*, 18; **Ahmed b. Hanbel**, *el-Müsned*, Müessesetü Kurtuba, Mısır, 1955, 1/387.

³² **Müslim**, *İmân*, 18; **Ahmed b. Hanbel**, *el-Müsned*, 2/372, 3/154, 198.

şartını yanı başındaki komşusunun kendi şerrinden emin olmasına ve ona emniyet telkin etmesine bağlamaktadır. Aksi takdirde bu hadisten o kişinin cennete giremeyeceği anlaşılmaktadır. Zira Hz. Peygamber, bu hususu üç kere yemin ederek beyan etmektedir. Buradan hareketle denebilir ki İslâm komşusunun kendisinden emin olmadığı bir kimseyi cennete bile layık görmemektedir. Çünkü emniyet ve güven, her müminde bulunması gerekli en temel iki vasıftır. Bu iki vasıftan yoksun bir kişiden ise bir çok zarar ve kötülük beklenebilir. Eğer bir kişi mümin komşusuna güvenmiyor, ondan her an bir tehlike bekliyor ve onun yanında korku ile yaşıyorsa, bu komşunun kâmil manada bir imana sahip olduğu söylenemez. Bu yüzden gerçek mümin, imanının gereği olarak bütün komşularına başta can, mal, akıl ve namus dokunulmazlığı olmak üzere her türlü güveni verebilen emniyet insanıdır.

Ayrıca komşuluk münasebetlerinin geliştirilmesinde güvenin, çok önemli bir yer teşkil ettiği oldukça açıktır. Şu bir gerçek ki birbirine karşı güven problemi yaşayan insanların mekan yönünden yakınlıkları olsa bile birbirlerine karşı mesafeli durmaları kaçınılmazdır. Bu durum komşuluk münasebetlerinde zayıflık ve körelme yaşanmasına, netice itibariyle de aynı toplumu paylaşan insanların birbirleriyle bütünleşememelerine yol açabilir.

Bu çerçevede İslâmî öğretiye göre sadece güvenilir komşu olma kifayet etmemekte, Allah Rasûlü'nün şu ifadeleriyle komşuluk ilişkinin çok farklı boyutlarda olması gerektiği ortaya çıkmaktadır:

“Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bir kul kendi nefsi için istediğini komşusu ve kardeşi için de

istemedikçe iman etmiş olmaz.”³³

Söz konusu hadisi şeriften de anlaşılacağı üzere komşuyla münasebet, İslâm'da imanla ölçülebilecek derece büyük bir öneme sahiptir. Bu yüzden ister Müslüman ister Gayrimüslim olsun komşuyu memnun etmeye yönelik yapılacak her türlü meşru faaliyet, İslâm'a göre takdire şayandır. Ancak buradaki ve diğer benzeri bir çok hadisteki “İman etmiş olmaz.” ifadesi, İslâm alimleri tarafından genellikle “Kâmil manada iman etmiş olmaz.” şeklinde anlaşılmıştır.³⁴ Bu yüzden bir müslüman, kâmil manada iman etmeyi arzuluyorsa, kendi nefsi için istediklerini komşusu için de isteme durumundadır. Kişinin kendisi için istemediğini komşusu için de istememesine örnek verilebilecek basit ancak ibretli olaylardan birisi İhya'da şöyle geçmektedir:

“Bir kişi evindeki farelerin çokluğundan şikayet bulundu. Kendisine bir kedi tutması tavsiye edildiğinde de şöyle dedi: 'Hayır tutamam. Zira kediyi gören farelerin, komşumun evine kaçmasından korkarım. (Aksi takdirde) Kendi nefsim için istemediğim birşeyi komşularım için istemiş olurum.”³⁵

O halde gerçek bir müslüman şahsiyet, komşusunu zarara sokacak, onun hoşuna gitmeyecek ve ona rahatsızlık verecek her türlü olaydan uzak kalmak durumundadır. Bu konu etrafında hemen her müslümanın aklında yer etmiş olan Hz. Peygamber'e ait şu özlü beyan, komşunun haliyle ve derdiyle dertlenmenin hangi ölçüde

³³ **Müslim**, *İman*, 17; **İbn Mâce**, *Sünenu İbn Mâce*, Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabiyye, Kâhire, 1975/1395, *İman*, 9; **Ahmed b. Hanbel**, 3/176, 272.

³⁴ **Aynî**, **Bedruddîn Mahmud b. Ahmed**, *Umdetü'l-Kârî*, Daru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1/142; **Aliyyü'l-Kârî**, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2001, 6/346.

³⁵ **Gazzâli**, *İhyau Ulûmi'd-Din*, 2/213.

olması gerektiğini ortaya koymada temel bir kriter kabul edilebilir:

“Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.”³⁶

Bu hadis müslüman bir kişiye çok yönlü sorumluluklar yüklemekte, eğer maddî durumu yerinde ise fakir komşunu aç bırakmasının caiz olmadığını, onu doyurması ve giydirmesi gerektiğini belirtmektedir. Zira bu hadis-i şerifin zahirî anlamında da anlaşılacağı üzere İslâm dini komşulardan birinin aç kalması halinde diğer komşuları bundan sorumlu tutmaktadır. Dolayısıyla din, dil, ırk farkı gözetmeksizin komşusunu aç bırakmış tok bir müslüman, bu eyleminden dolayı hesabı çekilecektir. Zira o kişi, Hz Peygamber'in çizdiği istikamette yürümektedir.

Komşuluk ilişkileri hakkında başta bu hadis olmak üzere, daha bir çok nebevî beyan psikososyal açıdan incelendiğinde ortaya çıkmaktadır ki İslâm dini, insanı yalnızlığa ve bireyselliğe iten “ben” duygusu etrafında bencil, egoist, menfaatçi ve çıkarıcı bir tutum içerisinde olunmasını istememektedir. Zira ben duygusunun hakim olduğu bir ortamda paylaşma ve dayanışma duyguları oldukça zayıftır. Bunun yerine İslâm, en yakın çevreden başlayarak uzak halkadaki diğer insanlara kadar hayatı paylaşmayı, onlarla yakından irtibatlı olmayı, kaynaşma ve yardımlaşmayı kısaca çok yönlü ve fonskiyonel bir “biz” duygusuna sahip olmayı, huzurlu ve mutlu bir toplum inşa etmede kendi müntesiplerinin dikkatlerine sunmaktadır.

Bir defasında da Hz. Peygamber, Ebu Zer'e şöyle buyurmuştur: Ey Ebu Zer! Eğer bir yemek pişirecek olur-

³⁶ **Hâkim en-Nisâbüri**, *el-Müstedrek*, Dâru'n-Neşr, Beyrut, 1990, 2/15.

san suyunu fazla koy, sonra da komşularına bakıp onlardan muhtaç olanlara bir pay ayır.”³⁷

Bu hadiste yemeklerin en basiti olan çorbadan bahsedilmesi mecazî bir kullanım olup en zor zamanlarda bile, en basit bir yemekle komşuyu düşünmek gerektiğine ve onun hakkına riayet etmenin lüzumuna vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla aç ve yoksul komşuyu en basit bir yemekle dahi doyurmak ve onun yardımına koşmak, müslümana düşen görevler arasındadır. Çorbaya suyu fazla koyma ifadesinden de anlaşılmaktadır ki ideal bir müslüman sadece kendisi ve kendi saadeti için yaşamaz, en az kendisi kadar etrafındaki yakın ve uzak komşularını, akraba ve arkadaşlarını ve onların ihtiyaçlarını düşünür. Böylece o, pişirdiği yemeğine su katmak suretiyle kendi ağız tadından fedakarlıkta bulunarak diğer insanların mutlu ve huzurlu yaşamaları için çaba sarfeder.³⁸

Komşuluk ilişkilerine daha bir derinlik kazandıran husus Hz. Peygamber’in şu hadisidir:

“Allah katında arkadaşların en hayırlısı arkadaşına faydalı olandır. Yine Allah katında komşuların en hayırlısı, komşusuna en çok hayrı dokunandır.”³⁹ Bir başka deyişle en hayırlı komşu, komşularına en çok iyilikte bulunan kimsedir.⁴⁰ Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, iyi komşu ve iyi arkadaş olmanın temel kriterini yakınında bulunan insanlara hayırlı ve faydalı olmaya bağlamıştır. Zira en yakınındaki komşusuna ve arka-

³⁷ **Müslim**, *Birr*, 42; **İbn Mace**, *Et’ime*, 58; **Darimî**, Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl, *Et’ime*, 37.

³⁸ **Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri, *Riyazü’s-Salihîn*, Terc. ve şerh. M. Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan, Raşit Küçük *Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2012, 2/397.

³⁹ **Tirmizî**, *el-Birr ve’s-Sıla*, 28.

⁴⁰ **Tirmizî**, “Birr”, 28.

daşına bile iyiliği dokunmayan bir insanın çoğu zaman başkalarına faydalı olması söz konusu değildir. Dolayısıyla en yakınında bulunan insanlara bile iyiliği ve faydası dokunmayan bir kimsenin hayırlı bir insan olması da oldukça zordur.⁴¹ Bu bağlamda başta şahsî, ailevî, iktisadî durum, sosyal konum ve statü olmak üzere daha pek çok alanda komşunun iyileşme gelişme ve yükselmesine yardımcı olmak, ona karşı yapılacak en kalıcı ve en hayırlı işler arasında sayılabilir. Yine komşu çocuklarına, onların yetiştirilmesine ve eğitimlerine katkı sağlamayı da, bu bağlamda zikretmek gerekir. Bilhassa sürekli göçlerin yaşandığı günümüzde kırsal kesimlerden metropol şehirlere gelen insanlara ve komşulara faydalı olmak, apayrı bir önem arz etmektedir. Şu bir gerçek ki uzak diyarlardan yanı başımıza komşu olarak gelmiş insanlara, hiç bilmedikleri ve yabancılik çektikleri şehirlerde yardım elini uzatmak, çevre edindirmek, onların faydalı ortamlara girmesini sağlamak, çalışabilecek durumda olanlara iş bulma konusunda yardımcı olmak, sahip olunan güzellik ve imkanların bir kısmını onların istifadesine sunmak, ihtiyaç halinde de maddî yardımda bulunmak şayan-ı takdir bir davranıştır.

Yukarıda anlatılanlara paralel bir şekilde yine Hz. Peygamber, komşuya iyilikte ve ihsanda bulunmayı, en temel iki itikat konusuyla ilintilendirerek şöyle dile getirmiştir:

“Kim Allah ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna ikram etsin.”⁴²

“Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna iyilikte bulunsun.”⁴³

⁴¹ **Nevevî**, *Riyazü's-Salihîn*, 2/408.

⁴² **Buhârî**, *Edeb*, 29; **Müslim**, *İmân*, 18.

⁴³ **Beyhakî**, *Şuabü'l-İmân*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990,

Görüldüğü üzere komşuya karşı gösterilecek ih-sanlar ve iyilikler, Allah'a ve ahiret gününe iman etme gibi İslâm dininin en temel iki rüknüyle irtibatlandırılmıştır. Buna göre gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman eden müminlerin komşularına karşı çok geniş ve kapsamlı bir iyilik anlayışına sahip olmaları gerekir. Aksi takdirde komşusuna iyilik yapmada gevşek davranan müslümanların Allah'a ve ahiret gününe istenilen ölçüde inanmadıkları ortaya çıkmaktadır. Nitekim Buhârî şarihi İbn Hacer, komşuya ikramda bulunmayı ve ona güzel bir şekilde muamele etmeyi, imana dahil işlerden saymıştır.⁴⁴

Bu noktada hadis külliyatı içerisinde komşuluğun önemine ve komşu haklarına yönelik Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadis, oldukça meşhurdur: "Cibril bana durmadan komşuya iyilik yapmayı tavsiye etti. Bu sıkı tavsiyeden komşuyu, komşuya varis kılacak zannettim."⁴⁵ Bu hadis, komşuyu komşuya mirasçı kılacak ölçüde yakınlılaştırarak bizlere İslâm'ın komşuluğa verdiği yüce mertebeyi göstermektedir. Komşuluk hususunda varid olan hadisler, o kadar farklı vurgu tonlarıyla kaynaklarda yer almıştır ki hakikî bir müminin bu konuya tam bir ciddiyetle eğilmemesi mümkün değildir. Bazı kaynaklarda geçtiği şekliyle Hz. Peygamber'den rivayet edilen şu söz oldukça manidardır: "Kim komşusu uğrunda öldürülse şehit olur."⁴⁶ Bundan da anlaşılacağı üzere komşu uğ-

4/235; **Dârimî**, *Sünenü'd-Dârimî*, *Et'ime*, 11.

⁴⁴ **İbn Hacer el-Askalânî**, *Fethü'l-bari*, 10/533.

⁴⁵ **Buhârî**, *Edeb*, 28; **Ebü Dâvûd**, *Edeb*, 131; **İbn Mâce**, *Edeb*, 4.

⁴⁶ **Ali b. Abdulmelik, el-Muttakî**, *Kenzu'l-Ummâl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, 4/178, 182.; **el-Münâvî**, Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali, *Fezül-Kadir*, El-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Mısır, 1356, 4/410.

runda sahip olunan en kıymetli varlığı yani canı feda edebilme ve ölümü göze alabilme, başka söze hacet bırakmaksızın bu konuya verilen önemi fazlasıyla ortaya koymaktadır.

B.1.Komşuluk Hakları

İslâm dinine göre en önemli haklardan birisi de şüphesiz komşu haklarıdır. Ancak komşuluk hakkındaki İslâmî nasslar genel olarak incelendiğinde bu konunun çok geniş bir alanı kapsadığı ve kul hakkıyla irtibatlı olduğu anlaşılmaktadır. İslâm dini, komşuya karşı müslümanın yapması gereken bir çok yükümlülük belirlemiştir. Çünkü komşuluk ilişkileri tek taraflı değildir. Bir arada ve yanyana yaşamak zorunda kalan fertlerin birbirlerinin haklarına riayet etmeleri, karşılıklı saygı ve anlayış içerisinde hayatlarını sürdürmeleri insan olmalarının gereğidir. Böyle olduğu içindir ki aynı ortamı paylaşan komşuların yerine getirmeleri gereken bir takım mükellefiyetleri vardır. Bu yükümlülük ve görevler yerine getirilmediği takdirde, komşu hakları yapmayanların üzerine kul hakkı olarak kalacaktır. Bu yüzden müslüman bir bireyin, komşularının hakkını ihmal etmeye yönelmesi düşünülemez. Buna göre kul haklarına karşı titizlik gösteren her müminin komşuluk ilişkilerinde kendi üzerine düşen belli başlı mükellefiyetleri yerine getirmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda Muaz b. Cebel'den rivayet edilen şu hadis, komşuluk hakkını ve ona yapılacak muameleyi son derece kapsamlı bir şekilde sunmaktadır:

“Ey Allah'ın Rasûlü! Komşunun, komşu üzerindeki hakkı nedir?” dedik. Bunun üzerine Rasûlüllah şöyle buyurdu: "Senden borç isterse ona borç verirsin. Senden yardım isterse ona yardımda bulunursun. Muhtaç duruma düşerse ona verirsin. Hastalanırsa onu ziyaret eder-

sin. Ölürse cenazesini uğurlarsın. Ona bir hayır isabet ederse buna sevinir ve onu tebrik edersin. Eğer ona bir musibet isabet ederse buna üzülür ve ona taziyetlerini bildirirsin. Tencerenin kokusu ile onu rahatsız etmezsin. Komşunun evini gözetlemek ve ona gelecek rüzgarı kapatmak maksadıyla ondan izin almaksızın binanı ondan daha yükseğe yapmazsın. Yine bir meyve satın alırsan ona hediye gönderirsin. Eğer bunu yapamazsan onu komşuna göstermeden gizlice kendi evine sokarsın. Çocuklarını satın aldığın eşyalardan bir parçayla dışarı çıkararak komşunun çocuklarını kızdırmazsın. Siz komşu hakkının ne olduğunu biliyor musunuz? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki Allah'ın rahmeti ile esirgediği az kimseler hariç komşunun hakkı ödenemez."⁴⁷

Bütün bu temel verileri çok yönlü ele alan büyük İslâm düşünürü Gazzalî, ihya adlı meşhur eserinde komşu haklarını şöyle özetlemektedir:

“Selâm vermek, hâlini sormak, hasta ise ziyaret etmek, musibet anında taziyede bulunmak ve üzüntüsünü paylaşmak, sevinçli günlerinde tebrik etmek, sevincine katıldığını belirtmek, kusurlarını affetmek, evinin içine bakmamak, komşunun duvarına odun ve benzeri şeyler koymak suretiyle onu daraltmamak, külleri komşunun evinin önüne atmamak, komşunun evine giden yolu daraltmamak, komşunun evine götürülen yiyecek maddelerine bakmamak, komşunun ayıp ve kusurlarını örtmek, komşunun başına herhangi bir musibet geldiğinde onun yardımına koşmak, komşu bir yere gittiği zaman onun evine göz kulak olmak, komşunun aleyhinde konuşanı kendisine iletmemek, komşunun gizli hâllerini araştırmamak, komşuya ait hizmetçiye bakmamak, komşunun

⁴⁷ **Beyhaki**, *Şuabü'l-İmân*, 7/83; **Kurtubî**, 5/188; **İbn Hacer**, 10/446; **Gazzalî**, 2/213.

çocuğuyla konuşurken sevgi ve şefkat göstermek komşuya bilemediği dinî ve dünyevî konularda yol göstermek.”

Bütün bu anlatılanlardan hareketle ayet ve hadislerin ışığında komşuların üzerine düşen görevleri maddeler halinde sıralamak mümkündür.

B.1.1.Şufa Hakkı

Öncelikle belirtmek gerekir ki İslâm alimleri bazı hadisleri kendilerine dayanak yaparak şufa hakkından söz etmişler ve bu mevzuyu etraflıca ele almışlardır.⁴⁸ Ancak biz, bu konunun sadece komşu haklarına bakan yönüne değinmekle yetineceğiz.

İslâm hukukçuları, Hz. Peygamber'in "Ev komşusu eve başkalarından daha fazla hak sahibidir." ve "Yakınındakine sahip olmada ilk hak komşununundur."⁴⁹ sözlerinden hareketle bitişik komşu olmanın şufa hakkı doğuracağını söylemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber, "Komşu komşusunun şufasına başkalarından daha fazla hak sahibidir."⁵⁰ buyurarak bu hususu açıkca ifade etmiştir. Komşuların çıkarlarını korumaya yönelik konulmuş olan şuf'a hakkı, satılan bir malı satın alan kimseden sahip olduğu satın almadaki öncelik hakkına dayanarak bedelini ödemek suretiyle geri alabilme hakkını ifade eder. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse şuf'a hakkı, herkesten önce satın alma hakkı olup bir yerin satış veya devri sırasında komşuya, onu alma hususunda öncelik tanımaktadır.⁵¹

⁴⁸ **Kasani**, Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi'*, Matbaatu'l-Cemâliyyeti'l-Âmire, Kâhire, 1910, 5/4-35; **İbnü'l-Hümmam**, Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 21/282, 285.

⁴⁹ **Tirmizî**, *Ahkâm*, 31, 32, 33; **Ebû Dâvud**, *Büyü'*, 73; **Ahmed b. Hanbel**, IV, 388-390.

⁵⁰ **Tirmizî**, *Ahkâm*, 32; **İbn Mâce**, *Şuf'a*, 2; **Ahmed b. Hanbel**, 3/303.

⁵¹ Bilgi için bknz, İbrahim Kafi Dönmez, "Şufa", *DİA*, XXXIX, 248-252.

İslâm hukukundaki bu şuf'a hakkı vasıtasıyla bitişik komşular zarardan korunmakta ve insanlar evlerinde, işyerlerinde, tarlalarında kendilerine zararı dokunan kimselerden korunmuş olmaktadır. Bu hak sadece Müslümanlar için değil aynı zamanda gayri müslim komşular için de geçerlidir. Zira şuf'a hakkının meşruiyetini gösteren deliller âmm olduğu için, onu kullanmada Müslümanlar ile gayrimüslimler eşit haklara sahip olmaktadır.⁵²

B.1.2. Müslümanların Üzerindeki Diğer Komşu Hakları

1.Güven Vermek: Her şeyden önce müslüman kişinin en yakınında bulunan komşusundan en uzakta bulunan komşusuna kadar herkese emniyet telkin etmesi ve kendisinden bir zarar ve düşmanlık sadır olmayacağına yakınındaki komşuları ve insanları inandırması zorunludur.

2.Yardım Elini Uzatmak: Müslüman bir kişinin komşusunun halini ve durumunu yakından takip ederek ona karşı duyarlı ve ilgili olması da gerekmektedir. İslâm'a göre ihtiyaç halinde olan komşuya yardım elini uzatmak müslüman üzerindeki haklardan bir tanesini oluşturmaktadır. Daha önce geçtiği üzere komşusu aç iken tok yatmak Müslümanlıktan uzak bir anlayış olarak kabul edilmiştir.⁵³ Bilhassa hali vakti yerinde olan bir müslümanın fakir komşusunun zaruri ihtiyaçlarını karşılaması ve ona yardım elini uzatması gerekmektedir. Nitekim bir rivayette kıyamet günü fakir komşu, zengin komşusunun yakasına yapışır ve onu Yüce Allah'ın huzuruna

⁵² Geniş bilgi için bknz. **Vehbe Zühaylî**, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhû*, Daru'l-Fıkr, Dimaşk, 1989, 5/801-802.

⁵³ **Hakim en-Nisâbüri**, *el-Müstedrek*, 2/15.

çekip şöyle seslenir:

“Ya Rabbi! Şu kulundan sor? Neden beni mahrum etti. Neden kapısını benim yüzüme kapattı?”⁵⁴

3.Hediyeleşmek: Hediyeleşme, İslâm'ın teşvik ettiği güzel ahlaktan birisidir.⁵⁵ Bilhassa komşuların birbirleriyle hediyeleşmeleri, komşular arası münasebetleri daha da iyileştirecek, onların birbirleriyle daha yakından ilişki kurmalarına ve komşuluk haklarına daha titiz riayet etmelerine vesile olacaktır. Bu hususta Allah Rasûlü, hediyeleşmeyi önemseyen ve komşudan gelen küçük bir hediyeye bile ciddi önem atfeden şu ifadeyi kullanmıştır: “Komşu kadın, komşu kadından gelen koyun paçasını bile küçük görmesin.”⁵⁶

Bu hadisten anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber komşudan gelen çok basit, değersiz ve kıymetsiz eşyaların bile küçük ve hakir görülmemesi gerektiğini bildirmektedir. Zira basit ve küçük hediyeler, komşular arası büyük münasebetlere ve önemli yakınlaşmalara zemin hazırlayabilmektedir. Hatta bazen hediyeleşmeler, bir taraftan komşular arasındaki soğukluğu ve uzaklığı ortadan kaldırmaya vesile olduğu gibi diğer taraftan onlar arasında kurulacak sıcaklık, yakınlık ve sevginin de temellerini atmaktadır. Daha özlü bir şekilde ifade etmek gerekirse, komşuluk ilişkilerinin gelişmesinde verici olmanın yeri büyüktür.

Yukarıdaki hadiste özellikle kadınların zikredilmesi, komşuluk ilişkilerinde onlara önemli bir rol verildiğini göstermektedir. Eski zamanlardan günümüze şu bir ger-

⁵⁴**Buhârî**, *el-Edebü'Müfred*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, 1/52.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, 2/405.

⁵⁶**Buhârî**, *Hibe*, 1, *Edep*, 30; **Müslim**, *Zekat*,29; **Tirmizî**, *Vela*, 6; **Ahmed b. Hanbel**, 2/264, 307, 432, 493.

çek ki, komşuluk ilişkilerinin kurulmasında ve canlı tutulmasında kadınlar, en belirleyici aktörler arasındadır. Bilindiği gibi komşular arası hediyeleşme, çoğunlukla kadınlar arasında meydana gelmektedir.⁵⁷ Bu yüzden kadınların bu hususta daha hassas davranmaları gerekir. Netice itibariyle komşular arası münasebetin iyileşmesinde ve kötüleşmesinde kadının çok etkin bir rolü vardır.

4. Sabırlı Olmak: Müslümanın komşusundan gördüğü ufak tefek hata ve eziyetlere sabredip tahammül etmesi, onun Allah katında değerli bir kul olduğunu gösterir. Zira Hz. Peygamber, bir hadis-i şeriflerinde Allah'ın üç kişiyi sevdiğini bildirmekte ve onlardan biri olarak da, kötü komşusunun eziyetine sabreden kişiyi zikretmektedir.⁵⁸

Şu halde denebilir ki güzel komşu, komşunun eza ve cefasına tahammül edebilen komşudur. Buna göre komşunun küçük bir hatasını büyüterek daha büyük problemler ve kavgalar çıkartmak, bilinçli müslümana ait bir davranış şekli değildir. Şuur sahibi bir müslüman şahsiyetteki basiret, uzun süre yüz yüze bakacağı ve beraber hayatı paylaşacağı komşusuyla tartışıp kavga yapmaktan o kişiyi engeller. Nitekim sahabenin önde gelenlerinden Hz. Ebu Bekir, oğlu Abdurrahman'ı komşusu ile münakaşa yaparken gördüğünde ona şöyle seslenmiştir: "Oğlum! Komşunla münakaşa etme. Çünkü şu gördüğün insanlar dağılır gider ve sen yine komşunla baş başa kalırsın."⁵⁹

⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. **Nevevî**, *Riyâzü's-Salihîn*, 1/460-461.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, 5/151.

⁵⁹ **Ali el-Muttakî**, *Kenzu'l-Ummâl*, 9/79; **Suyûtî**, Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Tarihu'l-Hulefâ*, Matbaatu's-Saâde, Mısır, 1952, 1/100.

5. Yol Gösterici Olmak ve Rehberlik Yapmak:

Bir insanın komşusu hatalı bir iş yapmaya teşebbüs ettiğinde, ona doğru yolu göstermek, başlıca komşuluk haklarından. Hemen belirtelim yol gösterici olmak sadece hatalı işler yapılmasıyla sınırlı değildir. Bu yüzden her konuda komşuya doğru yolu göstermek ve herhangi bir konuda komşusu kendisine danıştığında ona en güzel şekilde yardımcı olmak dinî bir vazifedir. Eğer müslümanın komşusu sâlih olmayıp da fâcir ve fâsık olursa olsa ona karşı da yol gösterici davranmak ve tatlı dille vaz u nasihat etmek lazımdır.

6. Hasta Ziyaretinde Bulunmak: Müslümanın görevleri arasında uzak-yakın, dost-düşman, Müslim-Gayri Müslim ayırımına gitmeksizin hasta komşularını ziyaret etme ve onlara Allah'tan şifa temennisinde bulunma da yer almaktadır. Zira bu davranış, Peygamber ahlâkına sahip olmanın en bariz alametlerindedir.⁶⁰

7. Âdâb-ı Muâşarete Riayet Etmek: Komşuluk ilişkileri çerçevesinde âdâb-ı muâşerete giren hususlara özellikle dikkat etmek gerekir. Bu cümleden olarak komşulara karşı sıcak ve samimi davranmak, karşılaşıldığında hal hatır sorup selamlaşmak, onlara karşı tatlı dille konuşup güler yüzle muamele etmek, düğün ve bayramlarda ziyaret etmek, üzüntü ve sevinç anlarında yanlarında bulunmak, yakınları vefat ettiğinde başsağlığı dilemek ve onlara destek olmak, komşudan gelen davete icabet edip teşekkür etmek, komşular hakkında iyi zan beslemek, lüzumsuz ve kalp kırıcı sözler sarfetmekten sakınmak, komşuyla ilişkilerde her işi hakkaniyet ölçüleri içerisinde yapmak ve daha buna benzer erdemli davranışlarda bulunmak, güzel komşu olmanın göstergelerinden-

⁶⁰ **Buhârî**, *Cenâiz*, 80.

dir.

8. Rahatsızlık Vermemek: Her ne şekilde olursa olsun komşuların birbirlerine rahatsızlık vermemeleri, ideal anlamda komşuluk münasebetlerinin tesisi için oldukça önemlidir. Bu noktada altlı üstlü ve yan yana komşulukların çok sık yaşandığı günümüz toplumlarında insanların ev ve dairelerinde gürültü ve kirlilik meydana getirecek her türlü davranıştan uzak durmaları, bilhassa çamaşır makinası, elektrik süpürgesi, televizyon, bilgisayar ve benzeri cihazların seslerini yükseltmemeye gayret göstermeleri gerekir.

9. Fonksiyonel Mimari Yapılar Tasarlamak: Çağdaş mimarinin öngördüğü apartman hayatında pek çok aile, kat kat inşa edilmiş beton bloklarda yaşamaktadır. Adeta birbiri üzerine dikilmiş apartman blokları ve yüksek plazalar, mevcut haliyle insanları yalnızlığa iten sebepler arasında yer almakta, beşerî ve ailevî ilişkileri yok denecek kadar az bir seviyeye çekmektedir. Bu beton yığınları arasında bulunan insanlar, sosyal hayattan tecrid edilmiş bir vaziyette dışarıya kapalı bir yaşam içerisindeyler. Bilhassa büyük şehirlerde yaşanan göç nedeniyle fonksiyonel ve estetik yapıdan yoksun gelişigüzel kurulmuş apartmanlar ve çarpık yapılaşmalar, komşuluk ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan günümüzdeki şehir plancılarına ve mimarlara düşen görevlerden birisi de, sağlıklı komşuluk ilişkilerinin tesisine vesile olacak konut inşa etmeleridir. Buna göre mesken sosyolojisi yönünden binaların yerleştirilişinde birbirlerine karşı konumları komşuluk ilişkilerini iyileştirmede, göz ardı edilmemesi gereken önemli bir faktördür.⁶¹ Bilhassa site

⁶¹ Mesken hakkında bilgi için bkznz. **İbrahim Canan**, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2011, s. 472-541.

içine alacak şekilde mutlak ifadeler içermesidir. Buradan hareketle denebilir ki hadislerde geçen komşu kelimesi Müslim-gayri Müslim, dindar-fasık, akraba olan-olmayan, yakın-uzak hepsini içine almaktadır. Buna bağlı olarak komşu ifadesinin mutlak ve genel kullanımını dikkate alan İslâm alimleri, gayr-i müslim komşuların da komşuluk haklarının bulunduğu görüşünde birleşmişlerdir. Yine İslâm bilginleri, komşuya iyilik yapmaya ve ikramda bulunmaya dair hadisleri herhangi bir şekilde kayıtlamadan mutlak olarak değerlendirmişlerdir.⁶³

Nitekim Hz. Peygamber'in Yahudi bir komşusunun olduğu ve hastalandığında onu ziyaret ettiği rivayet edilmiştir.⁶⁴ Hz. Peygamber, Yahudi komşusunu sadece ziyaret etmekle kalmamış, aynı zamanda hanesinde kesilmiş bir kurbanın dağıtılmasına kendi Yahudi komşusundan başlanmasını da emretmiştir.⁶⁵ İslâm hukukçuları da, Hz. Peygamber'e ait bu uygulamayı delil göstererek, Müslüman'ın, gayri müslim bir komşusunu ziyaret etmesinin övülen bir davranış şekli olduğunu ve bunun iyilik (birr) kategorisine girdiğini söylemişlerdir.⁶⁶

Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu fiilî sünnetlerinden başka O'na ait şu sözler, İslâm dininde özellikle Gayri Müslim komşuların da komşuluk hakkına sahip olduğunu bildirmektedir:

"Komşular üç türdür. Bir komşu vardır ki, onun

⁶³ **Kurtubî**, 5/188.

⁶⁴ **Abdurrezzâk b. Hemmâm**, *el-Musannef*, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983, 6/34; **Kâsânî**, *Bedâiu's-Sanâi'* 5/127

⁶⁵ **Kurtubî**, 5/188; Benzer bir rivâyet için bkz. **Serahsi**, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsût*, İstanbul, Çağrı yayınları, 1983/1403, 14/94.

⁶⁶ **Kâsânî**, 5/127; **Mergînânî**, Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986, 4/96.

üç hakkı vardır. Bir komşu vardır ki, onun iki hakkı vardır. Bir komşu vardır ki, onun bir hakkı vardır. Üç hakkı olan komşu, Müslüman ve yakın akraba olan komşudur. Bu kişinin komşuluk hakkı, akrabalık hakkı ve Müslüman olma hakkı vardır. İki hakkı bulunan komşu ise, Müslüman komşudur. Zira onun hem Müslümanlık, hem de komşuluk sebebiyle hakkı vardır. Bir tek hakkı olan komşu ise, kâfir komşudur. Bunun yalnızca komşuluk hakkı vardır.”⁶⁷

Bu hadis, İslâm bilginleri tarafından her ne kadar zayıf kabul edilse bile diğer sahih hadislerin ruhuna uygun düşmesi ve İslâm'ın genel yaklaşımını yansıtmaya yönüyle önemli görülmüştür. Böyle olduğu içindir ki bu rivayet, pek çok kaynakta yer almıştır.⁶⁸ İmam-ı Gazzâlî, bu meşhur rivayeti zikrettikten sonra şu yorumu yapar: “(İslâmiyetin yüceliğine) Bak ki, müşrik bir kimseye sadece komşuluğundan dolayı hak tanımıştır.”⁶⁹

İşte Rasûlullah'tan buraya kadar yapılan alıntılar O'nun, müslüman ya da kafir farkı gözetmeksizin komşularıyla olan ilişkilerine son derece önem verdiğini ve onların haklarına riayet hususunda oldukça hassas davrandığını göstermektedir. Hatta denebilir ki Hz. Peygamber, söz ve fiilleriyle komşuluk hakkını en çok gözeten kişinin kendisi olduğunu ortaya koymaktadır. O halde, herhangi bir ayrıma gitmeksizin komşuya iyi muamele etmek, onunla güzel geçinmek, ona ikram ve ihsanda bulunmak, kısacası komşuluk hak ve yükümlülüklerini tastamam yerine getirmek için üzerine düşen her türlü gayreti göstermek, kâmil bir Müslüman'ın en başta gelen görevleri

⁶⁷ **Beyhakî**, *Şuabü'l-İmân*, 7/84; **Ibn Kesîr**, 1/496; **Âlûsî**, 5/28; **Kurtubî**, 5/184; **Gazzâlî**, 2/212.

⁶⁸ *Kur'an Yolu*, 2/51.

⁶⁹ **Gazzâlî**, 2/212.

arasında sayılabilir.

B.2.Komşuya Karşı Kötü Muamele ve Sonuçları

İslâm'a göre herhangi bir insana karşı kötülükte bulunmak yasaklanmıştır. Kur'an ve Sünnet'te bir başkasına karşı yapılan bir kötülüğün karşılıksız bırakılmayacağı ve cezalandırılacağı ifade edilmiştir.⁷⁰

Burada hemen belirtmek gerekir ki İslâmî kaynaklarda komşuya karşı yapılan kötülüklerin cezası ise çok farklı değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in bazı hadisleri incelendiğinde komşuya karşı kötü muamelede bulunmanın normal durumdan çok daha ileri derecede bir günah kabul edildiği görülecektir.⁷¹ Bu yüzdendir ki hırsızlık, zina gibi komşuya karşı işlenen cürümler, en büyük günahlar arasında sayılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'e, "Allah katında en büyük günah hangisidir?" diye bir soru yöneltildiğinde O, "Komşunun hanımıyla zina etmen-dir."⁷² şeklinde cevap vererek bu konudaki hassasiyetini açıkça ortaya koymuştur. Hatta komşuya karşı yapılan bir kötülüğün ne ölçüde katlandığı, şu nebevî beyanlarda da sarîh olarak görülmektedir:

"Kişinin komşusunun hanımıyla zina etmesi, on kadınla zina etmesinden daha kötüdür."⁷³

"Kişinin komşusunun evinden çalması, on evden çalmasından daha şiddetlidir."⁷⁴

Bu bağlamda komşusuna eziyet eden kişinin yap-

⁷⁰Necm 53/31; Zilzal 99/8; **Abdurrezzâk b. Hemmâm**, *Musannef*, 7/110; **İbn Hacer**, *Fethu'l-Bari*, 13/458.

⁷¹**Buhârî**, *Edeb*, 29; **Müslim**, *İman*, 46; **Hakim en-Nisâbüri**, *el-Müstedrek*, 1/53, 4/182.

⁷²**Buhârî**, *Tefsir*, 5, *Edeb*, 20; **Müslim**, *Tefsir*, 5; **Ebu Dâvûd**, *Talak*, 50; **Tirmizî**, *Tefsir*, 26.

⁷³**Ahmed b. Hanbel**, 6/8; **Taberânî**, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1986, 20/256.

⁷⁴**Buhârî**, *el-Edebü'l-Müfred*, s.50; **Ahmed b. Hanbel**, 6/8.

miş olduğu ibadetlerde bir fayda bulunmadığı, bu ibadetlerin kişiye bir sevap kazandırmadığı ve ahiret hayatında kurtuluşa vesilesi olmadığı Hz. Peygamber'in şu açıklamalarından anlaşılmaktadır:

“Bir gün Hz. Peygamber’e şöyle bir soru sorulur: Filan kadın, geceleri namaz kılıp gündüzleri oruç tutuyor ve tasaddukta bulunuyor. Ancak o dili ile komşusuna eziyet ediyor. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: O’nda hayır yoktur, o ateş ehliendir. Sonra Hz. Peygamber’e şöyle denir: Filan kadına gelince o farz namazlarını kılıyor ve kimseye de eziyet etmiyor. Bunun üzerine Allah Rasûlü “O, cennet ehliendir.” buyurdular.⁷⁵ Öyleyse Müslüman’ın komşusuna karşı maddî ve manevî herhangi bir eziyette bulunmaması gerekir. Maddî eziyet komşunun şahsını, kişiliğini, evlatlarını, eşini kısaca yakın aile fertlerini rahatsız etmek, evine, bahçesine, eşyasına, mal ve mülküne zarar vermek gibi çok farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Manevî kötülük ise komşunun şahsiyetini ve onurunu rencide etmeden başlar, namusuna göz dikmeye, aile sırlarını ifşa etmeye ve toplum nazarında onu mahcup duruma düşürmeye kadar geniş bir çerçevede rahatsızlık vermeyi içine alır.⁷⁶ Şu halde bir müminin bilerek komşusuna eziyet etmesi ve kötülük yapması düşünülemez.

Ayrıca komşusuna bilerek cefa ve sıkıntı veren bir müslümanın küfür sıfatı taşıdığı söylenebilir. Zira Rabia b. Ubeyde’nin rivayetine göre Mekke döneminde Hz. Peygamber, Ebû Leheb ile Ukbe b. Ebî Muayt’e komşuydu. Hz. Peygamber, kendi evine doğru giderken yolda kan ve leş türü pislikler görür, bu pislikleri bizzat kendisi uzaklaştırırdı. Sonra da “*Ey Kureyşliler, Bu ne kötü komşuluk-*

⁷⁵ **Hâkim**, *Müstedrek*, 4/183; **Buhârî**, *el-Edebü'l-Müfred*, s.54.

⁷⁶ **Türkmen**, a.g.e., s.64.

tur.”⁷⁷ buyurarak yapılan bu kötü muameleye karşı tepkisini dile getirirdi.

Burada üzerinde durulması gereken bir başka husus da salih komşu ve kötü komşu mevzuudur. Şurası bir gerçek ki, insanın dünya hayatında mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesinin sebepleri arasında salih bir komşuya sahip olma zikredilmiştir.⁷⁸ Salih komşu, bir taraftan kişinin saadetine vesile sayılırken diğer taraftan kötü komşu da şekavetten kabul edilmiştir.⁷⁹ Nitekim Hz. Peygamber, dualarında kötü komşudan Allah’a sığınarak⁸⁰ emniyet ve güven telkin eden salih komşunun insan için ne derece önem arzettiğine işaret etmiştir. Bu yüzden müslümana düşen öncelikle salih bir komşu olmak, sonra da salih bir komşuya sahip olmak için Allah’a dua etmektir.

Özetle söylemek gerekirse bu konu etrafında zikredilen hadisler, müminlere yönelik çok ciddi uyarılar içermektedir. Bu uyarılardan anlaşılmaktadır ki komşu hakkına tecavüz eden ve komşusuna fena muamelede bulunan müslüman bir kişiyi, kötü bir akıbetin beklediği açıkça vurgulanmıştır. Şu halde müminlerin geçici dünya hayatında komşularını idare etme ve onlarla güzel geçinme yollarını bulmaları gerekmektedir. Aksi takdirde yanyana hayat süren insanların birbirlerine eziyet ve sıkıntı vermeleri, onların özellikle ahiret hayatlarını zora sokacak sonra da dünya hayatlarını çekilmez hale getirecektir.

⁷⁷**Taberânî**, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1985, 9/58; **Heysemî**, Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau’z-Zevaid*, Dâru’n-Neşr, Kahire, 1407, 6/21.

⁷⁸**Hâkim**, *Müstedrek*, 4/184; **Ahmed b. Hanbel**, 3/407.

⁷⁹**Buhârî**, *el-Edebü’l-Müfred*, 54, 162; **Ahmed b. Hanbel**, 3/407; **Hâkim**, *Müstedrek*, 4/184.

⁸⁰**Hâkim**, *Müstedrek*, 1/714.

Burada şunu da belirtelim ki aralarında huzursuzluk ve geçim problemi olan komşuların birbirlerine hasım olmaları da yüksek bir ihtimaldir. Bu ise ahiret hayatında müminleri hiç arzu etmeyecekleri bir durumla karşı karşı getirecektir. Nitekim Hz. Peygamber, “Kıyamet gününde her şeyden evvel Allah’ın huzuruna gelecek olanlar, iki hasım komşudur.”⁸¹ buyurmak suretiyle bu hususa vurgu yapar. Kısaca belirtmek gerekirse “Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna eziyet etmesin.”⁸² ve salih bir komşu olma yolunda çaba sarfetsin. Zira bir başka nebevi beyanda ifade edildiği üzere komşuya eziyet etme kıyamet alametlerinden sayılmıştır.⁸³

C. Sahabî Uygulamalarında Komşuluk

Hz. Peygamber’in terbiyesi altında yetişen sahabenin İslâm’ın emir ve yasaklarına karşı oldukça hassas davrandıkları bilinmektedir. Bu yüzden komşuluk hakkındaki emir ve yasaklar, tavsiye ve yönlendirmeler, sahabenin çok güzel komşuluk örnekleri sergilemesini netice vermiştir. Tarihi bir olay olarak bilinmektedir ki dinlerini özgürce yaşamak için Necâşi’nin memleketine hicret eden ilk müslüman heyete, Cafer b. Ebî Tâlib başkanlık yapmıştır. Necâşi ona İslâm dini ve elçisi hakkında sorular sorunca Hz. Cafer, kendilerinin cahiliyye döneminde akrabayla ilgiyi kestiklerini ve komşuluğu kötü gördüklerini söylemiştir. Daha sonra o, Hz. Muhammed sayesinde akrabaya ilgi göstermeyi ve güzel komşuluk yapmayı öğ-

⁸¹**Ahmed b. Hanbel**, 4/151; **Heysemî**, *Mecmau’z-Zevâid*, 8/170, 10/349 .

⁸²**Buhârî**, *Edeb*, 31, 85, *Rikak*, 23; **Ebu Dâvûd**, *Edeb*, 132; **Ahmed b. Hanbel**, 2/463, 6/69.

⁸³**İbn Ebî Şeybe**, Abdullah b. Muhammed, *Musannef*, Mektebetü’r-Ruşd, Riyad, 1409, 7/501.

rendiklerini bilhassa vurgulamıştır.⁸⁴

Sahabeden Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Mu'âz, Amâra b. Hazm ve Ebu Eyyûb el-Ensârî Medine döneminde Hz. Peygamber'e komşuluk yapanlar arasında zikredilmektedir. Bu sahabiler Hz. Peygamber'e imkanları nisbetinde çorba, süt, tereyağı ve benzeri şeyler göndererek⁸⁵ komşuluk hukukunu yerine getirmeye çalışmışlardır.

Ayrıca sahabe döneminde Müslümanların diğer din mensuplarıyla da komşuluk yaptıkları görülmektedir. Güvenilir kaynaklarda geçtiği üzere Abdullah b. Amr'ın hanesinde bir koyun kesilmiştir. Abdullah b. Amr, eve gelince aile efradına ve hizmetçisine üst üste üç defa "Yahudi komşumuza hediye ettiniz mi?" diye sorar.⁸⁶ Orada bulunan bir adam, Abdullah b Amr'ın bu yaklaşımını yadırgayarak ona: "Yahudi'ye mi hediye vereceksin? Allah seni ıslah etsin." şeklinde mukabelede bulunur. Bunun üzerine Abdullah b. Amr "Cebrail, bana komşuyu o derece tavsiye etti ki neredeyse onu mirasçı kılacak sandım."⁸⁷ hadisini okuyarak Yahudi komşusuna hediye vermedeki ısrarcı tavrının gerekçesini söylemiş olur. Hatta birçok kaynak, Abdullah b. Amr'ın, hizmetçisine, hediye-i ısrarla Yahudi komşusundan dağıtmaya başlamasını emrettiğine yer vermiştir.⁸⁸

Bir başka rivayette ise tabiin döneminin meşhur müfessirlerinden Mücahid şunları söylemektedir: "Abdul-

⁸⁴**Ahmed b. Hanbel**, 1/202, 5/291; **İbn Hişâm**, Ebû Muhammed Cemaleddin, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Dâru'n-Neşr, Beyrut, 1411, 2/179.

⁸⁵**Şibli Numanî, Mevlana**, *Son Peygamber HAZRET-İ MUHAMMED*, çev. Yusuf Karaca, tahrir ve redaks. Muharrem Tan, İz yay., İstanbul, 2005, s. 190-191.

⁸⁶**Ebû Dâvûd**, *Edeb*, 123.

⁸⁷**Ebû Dâvûd**, *Edeb*, 132; **Buhârî**, *Edeb*, 28; **İbn Mâce**, *Edeb*, 4.

⁸⁸**Beyhakî**, *Şuabü'l-İmân*, 7/85; **Tirmizî**, *Kitabu'l-Birr ve's-Sıla*, 27.

lah b. Ömer'in yanında bulunuyordum. İbn Ömer koyun yüzen hizmetçisine şöyle dedi: "Ey hizmetçi! Sen bu koyunu yüzdükten sonra bizim Yahudi komşumuzdan (dağıtmaya) başla." Bu sözünü birkaç defa tekrar edince hizmetçi "Niye bu kadar fazla tekrar ettiniz efendim?" diye sordu. Bunun üzerine İbn Ömer "Çünkü Allah'ın Rasûlü durmadan komşuyu bize tavsiye ediyordu. Hatta komşuyu bize varis kılacağından korktuk." buyurdu.⁸⁹ Görüldüğü gibi sahabenin büyüklerinden Abdullah b. Amr ve Abdullah b. Ömer başka bir dine mensup dahi olsa komşuya karşı nasıl davranılması gerektiğini bizzat uygulamalarıyla göstermişlerdir.

SONUÇ

Netice itibariyle insanın aile ve akrabalarından sonra en yakın sosyal çevresinde komşuları bulunmaktadır. İslâm dini ise insanın en yakın çevresinde bulunan komşulara büyük önem vermekte ve onların haklarına titizlikle riayet edilmesini istemektedir. Kur'an, uzak ve yakın komşuya karşı muamelenin nasıl olacağını, emredici bir form içerisinde "ihsan" kavramıyla ortaya koymaktadır. Bilhassa İslâmî literatürde komşuya karşı yapılacak muamelenin ihsan kelimesiyle zikredilmesi, en alt derecede, komşunun herhangi bir şekilde bir başka komşusundan kötülük ve eziyet görmemesinden başlar, onun sevincini ve üzüntüsünü paylaşmaya, onunla birlikte dostça yaşamaya, onu himaye etmeye, ona karşı sürekli iyilik yapma düşüncesine sahip olmaya, ikram ve ihtiramda bulunmaya kadar oldukça geniş bir yelpazede pek çok erdemli davranışları içerir.

Kur'an'ın en yetkili müfessiri olan Hz. Peygamber'in gerek sözlerine gerekse uygulamalarına, bütüncül

⁸⁹**Beyhaki**, *Marifetü's-Sünen*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 3/339; **Münâvî**, *Feyzu'l-kadîr*, 5/447.

olarak bakıldığında bu konunun oldukça geniş bir perspektiften ele alındığı ve buna bağlı olarak da komşuluğun İslâm toplumunda çok fonksiyonel bir yapı arzettiği ortaya çıkmaktadır. Bu cümleden olarak İslâm dininin başta komşuluk ilişkileri olmak üzere daha bir çok ilke ve prensiple müslüman toplumun bireylerini birbirine bağlayacak manevî bağlar vaz ettiği görülmektedir. Nebevî yaklaşımla ifade edilecek olursa Müslüman bireyler, birbirlerine karşı bir beden azaları gibidir. Buna göre Müslümanların yaşamış oldukları toplumda yer alan insanlar, İslâm'ın öngördüğü komşuluk ilişkilerini pratiğe döktükleri takdirde, kolektif şuura ve biz duygusuna sahip bireyler olarak birbirlerini kucaklama, birbirlerine karşı gönülden samimi ve sevgi dolu tavırlar sergileme imkanına kavuşacaklardır. Böylece müslüman bireyler dayanışma, yardımlaşma, samimiyet, sevgi, şefkat ve benzeri manevî bağlar üzerine müesses ideal bir insanlık inşa ederek tüm beşeriye gerçek bir çıkış yolu gösterebileceklerdir. Şurası bir gerçek ki bugün modern hayatta gittikçe yalnızlaşan ve yabancılaşan insanlık için İslâm'ın komşuluk öğretileri, ideal bir model sunmaktadır.

Ayrıca hadis-i şeriflerde komşulara karşı gösterilecek bir çok muamelenin temel itikadî konularla beraber zikredilmesi, İslâm dinin komşuluk müessesesine ne derece önem verdiğinin de en açık kanıtıdır. Buradan hareketle İslâm alimlerinin komşu hakları üzerinde hassasiyetle durdukları ve bu konuyu detaylıca ele aldıkları görülmektedir.

Öte yandan komşulukla ilgili ayet ve hadislerde geçen tavsiye ve emirlerin pek çok yerde din kaydı getirilmeksizin mutlak olarak zikredilmesi, dikkatleri çeken önemli bir husustur. Nitekim bu yaklaşımı dikkate alan

müslüman alimler, gayri müslim komşuların da komşuluk haklarının bulunduğu ve bu hakların yerine getirilmesi gerektiği hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bu da, İslâm'ın diğer din mensuplarıyla komşuluk yapma hususuna yönelik kapsayıcı bir yaklaşım içerisinde olduğunu göstermektedir. Özetle söylemek gerekirse İslâm dini müslüman bireylerin tüm komşularıyla yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma içerisinde olmasını, onlara karşı son derece kucaklayıcı bağışlayıcı ve hoşgörülü davranışlar sergilemesini istemektedir.

Öyle anlaşılıyor ki Müslümanlar, İslâm'ın komşuluk ilişkilerini düzenlemeye yönelik ilke ve prensiplerini, öğüt ve tavsiyelerini hayata geçirdikleri ölçüde güvenli ve huzurlu bir toplum inşa edebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Abdurrezzâk b. Hemmâm**, *el-Musannef*, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983.
- Ahmed b. Hanbel**, *el-Müsned*, Müessesetü Kurtuba, Mısır, 1955.
- Akdoğan, Ali**, *Şehirleşme Sürecinde Komşuluk İlişkileri Ve İslâm*, Diyanet İlmi Dergi, 2009, 45/3.
- Ali b. Abdulmelik, el-Muttakî, Kenzü'l-Ummâl**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.
- Aliyyü'l-Kârî**, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2001.
- Âlûsî**, Ebü's-Sena Şehabeddin Mahmûd b. Abdillâh *Ruhu'l-Meani*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.
- Aynî, Bedruddin Mahmud b. Ahmed**, *Umdetü'l-Kârî*, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.
- Beyhakî**, Ahmed b. el-Hüseyyin b. Ali, *Şuabü'l-İmân*, thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- , *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye,

- Haydarabad, 1344.
- , *Ma'rifetü's-Sünen*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail**, *Sahîhü'l-Buhârî*, Beyrut, 1990.
- , *el-Edebü'l-Müfred*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.
- Canan, İbrahim**, *Hiz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2011.
- Çiçek, Halil**, *Farklı Kültürlerin Birlikte Yaşama Formülü*, Nesil Yay., İstanbul, 1998.
- Dârimî**, Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl, *Sünenü'd-Dârimî*, Dımaşk , 2007/1428.
- Dönmez, İbrahim Kafi**, "Şüf'a", DİA, XXXIX, 248-252.
- Ebû Hayyân Endelüsî**, *Tefsîrül-Bahri'l-Muhît*, Dârü'l-Fikr, 1983.
- Ebû Dâvûd**, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Dârü'l-Erkam, Beyrut, 1999.
- Esed, Muhammed**, *Kur'ân Mesajı: Meal, Tefsir*, terc. Ahmet Ertürk, Cahit Koytak, İşaret Yay., İstanbul, 1996.
- Fahreddîn er-Râzî**, *Mefâtihü'l-Gayb*, Beyrut, 1990.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed**, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1983.
- Hâkim en-Nisâbü'rî**, *el-Müstedrek*, Dâru'n-Neşr, Beyrut, 1990.
- Heyet, D.İ.B.**, *Kur'ân Yolu*, 2003.
- Heysemî**, Ali b. Ebî Bekr, **Mecmau'z-zevâid**, Dâru'n-Neşr, Kahire, 1407.
- İbn Atıyye**, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Beyrut, 1993.
- İbn Ebî Şeybe**, Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*,

Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 1409.

İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Dâru'n-Neşr, Beyrut, 1411.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Darul Fikr, Beyrut, 1401.

İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut, "cvr", maddesi.

İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, Kâhire, 1975/1395.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-Mesîr*, Beyrut, 1987.

İbnü'l-Hümam, Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid , *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Daru'l-Fikr, Beyrut.

Kâsânî, Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed , *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, Matbaatu'l-Cemâliyyeti'l-Âmire, Kâhire, 1910.

Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Kâhire, 1967.

Merginânî, Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye*, Kahraman Yay., İstanbul, 1986.

Münâvî, Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali, *Feyzu'l-Kadîr*, El-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, Mısır, 1356.

Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhi Müslim*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Muri, *Riyazü's-Salihin*, Terc. ve şerh. M. Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan, Raşit Küçük *Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2012.

- Reşit Rıza, Muhammed,** *Tefsirü'l-Menar*, Mektebetü'l-Kahire, Kahire, 1373.
- Serahsî,** Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsût*, İstanbul, Çağrı yayınları, 1983/1403.
- Seyyid Kutup,** *İslâm'da Sosyal Adalet*, Çağaloğlu yay., İstanbul, 1962.
- Suyutî,** Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tarihu'l-Hulefâ*, Matbaatu's-Saâde, Mısır, 1371/1952.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs,** *el-Ümm*, Dârü'ş-Şaab, Kâhire, 1968.
- Şevkani, Ali b. Muhammed,** *Fethül-kadir*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1983/1403.
- Şiblî Numanî, Mevlana,** *Son Peygamber HAZRET-İ MUHAMMED*, çev. Yusuf Karaca, tahrir ve redaks. Muharrem Tan, İz yay., İstanbul, 2005.
- Öztürk, Yaşar Nuri,** *Kur'ân'ın Temel Buyrukları*, Yeni Boyut, İstanbul, 2009.
- Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid,** *Câmiu'l-Beyân*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Taberânî,** Süleyman b. Ahmed b. Eyyub, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1986.
- , **el-Mu'cemu'l-evsat**, thk. Mahmûd b. Ahmed Tahhan, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1985.
- Tirmizî,** Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiü's-Sahih*, Kahire, 1975.
- Türkmen, Sabri,** *Müslüman ve Komşuları*, Esra Yay., İstanbul, 1997.
- Zemahşerî,** Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf*, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.
- Zühaylî, Vehbe,** *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1989,

Kur'an Ve Sünnet Işığında Komşuluğun Yeri
